

مقایسه اثربخشی ایجاد فضاهای شهری مخصوص بانوان در شهر تهران^۱ از دید زنان و مردان زهرا زارع^۲

استادیار جامعه‌شناسی، واحد تهران شرق، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

رحمت الله امیراحمدی

استادیار جامعه‌شناسی، واحد آزادشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، آزادشهر، ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۱۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۲/۲۲

چکیده

اختصاص فضاهایی ویژه بانوان به عنوان یکی از راهکارهای تسهیل حضور و امنیت زنان در فضای عمومی توسط شهرداری تهران پیگیری می‌شود و موافقین آن را مصداق عدالت جنستی و مخالفین آن را به عنوان تبعیض جنسیتی در نظر می‌گیرند. در این تحقیق اثربخشی آنها از دید زنان و مردان تهرانی به عنوان ذینفعان اصلی سنجیده و مقایسه شده است. در این مطالعه از تحقیق ارزشیابی بهره گرفته شده و برای جمع آوری داده‌ها در تحقیق میدانی از مصاحبه فردی و در پیمایش از ابزار پرسشنامه استفاده شد. متغیرهای اصلی این تحقیق شامل: میزان آشنایی، میزان ضرورت برنامه‌ها، میزان رضایت و میزان اعتماد به انجام درست برنامه است. در پیمایش، ۴۰۰ زن و ۱۰۰ مرد با تلفیق دو روش خوشه‌ای چند مرحله‌ای و نمونه‌گیری تصادفی ساده انتخاب و مورد پرسش قرار گرفته‌اند. شهروندان تهرانی اعم از زن و مرد از سه برنامه مورد بررسی رضایت نسبی خوبی دارند و تفاوت زیادی بین نظرات آنها بجز در موارد محدود وجود ندارد؛ هرچند کیفیت پایین برخی خدمات و مشارکت ضعیف گروه‌های مختلف شهروندان در برنامه‌ها همچنان جای نقد دارد. بسط فضاهای زنانه با توجه به محدودیت‌های زنان در حضور و احساس امنیت در فضاهای عمومی موافقین زیادی هم در زنان و هم در مردان دارد؛ هر چند باید توجه داشت ادامه و بسط این روند در جداسازی و تفکیک جنسیتی می‌تواند نتایج منفی و معکوسی در درازمدت در جامعه داشته باشد و به تعاملات سالم و پویای آن صدمه بزند.

واژگان کلیدی: فضای عمومی، فضاهای ویژه زنان، اثربخشی، جنسیت

۱- این مقاله حاصل بخشی از یافته‌های طرح تحقیقاتی می‌باشد که با حمایت شهرداری تهران اجرا شده است.

۲- (نویسنده مسئول) zzare@iauet.ac.ir

مقدمه

اصطلاح فضای عمومی برای توصیف آن دسته از فضاهایی از شهر مانند خیابانها، پارکها، میداين و ساختمانهای عمومی که برای عموم آزاد بوده و برای همه قابل دسترس است، بکار میرود. این اصطلاح در تقابل با فضای خصوصی که دسترسی به آن محدود شده است، تعریف میشود (Habibi va Alipour Shojae, 1394).

از نظر لوفور فضا یک تولید اجتماعی و پدیده سیاسی است و اثرات سیاسی فضا صرفاً به مقاصد خودآگاه و ناخودآگاه طراحان یا در مفهوم لوفوری بازنمایی های فضایی یا فضای به فهم درآمده محدود نمیشود بلکه برعکس در تحلیل نهایی، رابطه کاربران با فضای زیسته یا فضاهای بازنمودی معنای سیاسی فضا را تعیین می بخشد (Lofor, 1991 be naghl az Tavana & Shafiee, 1395).

فضاهای عمومی شهری به عنوان ظرف رخدادهای فعالیتهای ضروری، انتخابی و اجتماعی شهروندان؛ بستر تحقق حیات مدنی، تجلی کثرتگرایی و وجود تعاملات اجتماعی است و لزوم امکان حضور زنان در این فضاها، ضرورتی انکارناپذیر و غیرقابل اغماض در سنجش مطلوبیت آنها تلقی میشود که فقدان آن، بنحوی معنادار، کاهش قابلیت عمومی بودن فضاهای شهری را موجب میگردد (Habibi & Alipour Shojae, 1394).

از نظر تاریخی در ایران فضای عمومی با مردان و فضای خصوصی با زنان همنشینی دارد. زنان به دلایل مختلف از حضور گسترده در فضای عمومی منع می شدند؛ امروزه با افزایش تحصیلات و اشتغال زنان و تغییر نگرش زنان و جامعه فضاهای عمومی یک قلمرو مردانه محسوب نمی شود، اما همچنان چالش هایی برای زنان در این زمینه وجود دارد، ایمنی، امنیت، مردانه قلمداد شدن بعضی فضاها یا زمان ها (مثلاً صبح زود یا شب)، کمبود تسهیلات شهری و برخی عوامل دیگر بازدارنده حضور و مشارکت زنان در فضای عمومی است؛ امنیت، دسترسی، نظم فضایی و کالبدی، اختلاط کاربری و در نهایت سرزندگی اجتماعی، نقش مهمی در انتخاب فضای عمومی شهری توسط زنان، حضور و استفاده آنان از فضای عمومی ایفا می کند (Güney & Sema Kubat, 2015. Roushan, 1394. Goli & hamkaran, 1393. Hashmi, et al, 1393. Naderi, 1392).

شرایط محیطی و معماری، تغییر رفتار اجتماعی و سیاست های دولت محلی افزایش یافته است (Lambrick & Travers, 2014. Fallah & kaveh, 1394).

یکی از سیاستهای دولتی و محلی برای افزایش و راحتی حضور زنان در فضای عمومی اختصاص فضاهای ویژه زنان است که خصوصاً در کشورهای اسلامی مورد استقبال واقع شده؛ اجرای این سیاست ها و برنامه ها، بحث ها و چالش های زیادی را در پی داشته است و موافقان و مخالفان زیادی دارد. موافقان بر ایجاد فضاهای خاص زنان در استفاده بهتر و بیشتر از امکانات شهری تاکید دارند و مخالفان جداسازی جنسیت را مصداق تبعیض و نادیده گرفتن حقوق زنان می دانند. هر دو عدالت جنسیتی را مدنظر خود قرار می دهند، عدالت جنسیتی به کیفیت برآیند ها در سه بعد: قابلیت ها، معیشت و توانمندسازی اشاره می کند (Seguino, 2013) که باید زمینه آن برای هر دو جنس فراهم شود. بر اساس این جهت گیری رسیدن به عدالت میان زنان و مردان به منظور تضمین دستیابی به توسعه پایدار ضروری است. آمارتیا سن با پیوندی که میان آزادی، عدالت و دموکراسی برقرار میکند، عاملیت بخشی به زنان را محور توسعه قرار میدهد. در این رویکرد، توسعه در درجه نخست باید با تمرکز بر

توانمندسازی زنان، آزادیهای ابزاری آنها را محقق سازد و در مرحله بعد، شرایط مناسب بیرونی را برای ابراز وجود و قدرت انتخاب گری آنها فراهم کند. (Mirveisi,1394)

از عدالت جنسیتی برداشت دوگانه وجود دارد، از یک طرف اختصاص فضاهای ویژه بانوان به حضور بیشتر آنان در جامعه کمک کرده و زمینه مشارکت آنها را فراهم می کند؛ از طرف دیگر این دیدگاه وجود دارد گسترش دامنه تفکیک جنسیتی و جداسازی ها در جامعه از جمله دانشگاه ها، ادارات، وسایل حمل و نقل عمومی و مراکز تفریحی و ورزشی سبب می شود که بخشی از جامعه از داشتن برخی حقوق شهروندی محروم شوند و این مساله زمانی نمود بیش تری می یابد که بخش بزرگ این جداسازی قشر زنان را در بر می گیرد که این خود می تواند چالش برانگیز باشد.

حال سوال مهم این است با توجه به دیدگاه های موافق و مخالف این طرح ها آیا زنان و مردان تهرانی که ذینفع و مخاطب اصلی این برنامه ها هستند، ضرورت اجرای این برنامه ها را احساس می کنند؟ به چه میزان از آنها رضایت دارند و چقدر به شهرداری اعتماد دارند که اجرای این برنامه ها را درست انجام می دهد؟. این تحقیق تلاش می کند تا اثربخشی این برنامه ها را از دید مخاطبین یعنی شهروندان در کلان شهر تهران بررسی کند و تفاوت دیدگاه های زنان به عنوان مخاطب اصلی و مردان را مقایسه کند. پیتر دراگر صاحب نظر بنام مدیریت، اثر بخشی را انجام کار درست می داند ((Soltani,1380 و غالباً آن را درجه و میزان نیل به اهداف تعیین شده تعریف کرده است (Rafiee,1389). رابینز یکی از نظریه پردازان مهم در حوزه مدیریت سازمان ۴ رویکرد: مبتنی بر هدف، سیستمی، ذینفعان استراتژیک و ارزش های رقابتی را در خصوص اثربخشی جمع بندی و ارائه می کند. بر اساس رویکرد ذینفعان استراتژیک که در این مطالعه مورد استفاده قرار گرفته است: سازمان زمانی اثربخش است که خواسته های عوامل محیطی خود را که تداوم حیات سازمان مستلزم حمایت آنهاست، برآورده کند (Zaki, et al,1385). در نتیجه شهروندان به عنوان مصرف کننده خدمات این برنامه ها و ذینفع در این تحقیق مورد بررسی قرار گرفته اند، تا اثربخشی این برنامه سنجیده شود. بر این اساس، تحقیق ارزشیابی که نوعی "تحقیق کاربردی" است و به منظور آگاهی یافتن از تاثیر جهان واقعی صورت می گیرد و هدف از انجام این نوع تحقیق مشخص کردن موفقیت یا شکست مداخله های اجتماعی است (babbi,1392:736). در این تحقیق مورد استفاده قرار گرفته و جهت عملیاتی کردن آن از روش مطالعه اسنادی، پیمایش و مطالعه میدانی بهره گرفته شد. برای جمع آوری داده ها در تحقیق میدانی از مصاحبه فردی و در پیمایش از ابزار پرسشنامه استفاده شد.

متغیرهای اصلی این تحقیق شامل: میزان آشنایی، میزان ضرورت برنامه ها، میزان رضایت و میزان اعتماد به انجام درست برنامه که در ۳ برنامه "راه اندازی مجموعه های شهروندی برای بانوان"، "راه اندازی پارک های ویژه بانوان و مجتمع های ورزشی الزهرا" و "اختصاص کابین مجزا در اتوبوس و واگن مترو برای بانوان و راه اندازی تاکسی بیسیم ویژه بانوان" مورد بررسی و مقایسه قرار گرفته است.

در تحقیق میدانی ۴۰ مصاحبه با کارشناسان ارتباطات و امور مذهبی، مدیران و کارشناسان مرتبط با ۳ طرح مورد بررسی در شهرداری تهران انجام شده است. در پیمایش، شهروندان تهرانی جامعه آماری تحقیق هستند که شیوه اصلی نمونه گیری، تلفیق دو روش خوشه ای چند مرحله ای و نمونه گیری تصادفی ساده است، با استفاده از روش

تصادفی ساده از ۵ پهنه جغرافیایی شهر تهران به صورت تصادفی ۲ منطقه و در مجموع ۱۰ منطقه انتخاب شده است و در مرحله بعد به روش خوشه ای چند مرحله ای بر اساس نقشه های تصادفی دفتر مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، بلوک‌ها جهت اجرای پرسشنامه مشخص شده اند. در پژوهش حاضر حجم نمونه براساس فرمول کوکران با در نظر گرفتن فاصله اطمینان ۹۵ درصد، ۴۰۰ نفر محاسبه شده است. با توجه به اینکه غالب برنامه برای زنان اجرا می‌شود، نمونه اصلی شامل ۴۰۰ زن و جهت مقایسه نتایج ۱۰۰ مرد به عنوان نمونه گواه به نمونه اصلی اضافه شد.

بیان مساله

زنان نیمی از جمعیت هر جامعه را تشکیل می‌دهند و بواسطه نقش‌های خانگی و اجتماعی خود سهم مهمی در پویایی جامعه دارند و بر همین اساس نیازها و خواست‌های آن‌ها و برآوردن آنها یکی از ضرورت‌هایی است که در هر جامعه ای باید به آن توجه شود. در این میان امنیت و اوقات فراغت دو مقوله مهم و جدی محسوب می‌شوند. زنان بواسطه مسائل عرفی و مذهبی در کشور ایران همواره چالش‌هایی در زمینه از استفاده از فضاهای عمومی شهر داشته اند، چنانچه کاهش ارتباطات اجتماعی، گذران نامطلوب اوقات فراغت، افزایش بیماری های جسمی و روانی، افزایش تنش‌های خانوادگی، کاهش مشارکت اجتماعی زنان و شبکه های ارتباطی و ... را نیز به دنبال داشته است. در همین راستا، شهرداری تهران در جهت بهبود و تسهیل حضور زنان اقدام به اجرای برنامه هایی کرده است که بواسطه آن فضاهایی را در شهر به زنان اختصاص می یابد، از جمله این طرح ها می توان به سه برنامه: راه اندازی مجموعه‌های شهربانو برای بانوان"، "راه اندازی پارک‌های ویژه بانوان و مجتمع‌های ورزشی الزهرا" و "اختصاص کابین مجزا در اتوبوس و واگن مترو برای بانوان و راه اندازی تاکسی بیسیم ویژه بانوان" اشاره کرد (Shahrdari Tehran.1395).

مجتمع های شهربانو به عنوان مرکزی زنانه عهده دار ارائه خدمات مختلف به بانوان و فرزندان دخترشان است. ارائه خدمات مشاوره ای، کلاس ها و بروشورهای آموزشی، برگزاری دوره های آموزش قرآن و اخلاق، ترویج فرهنگ ورزش، کسب مهارت‌های تولیدی با رویکرد اشتغالزایی و ارائه تسهیلات برای مشاغل خانگی از طریق راه اندازی بازارچه های کوثر از زمینه هایی است که مراکز شهربانو در آن فعالیت می کنند (Shahrdari Tehran.1395). پارک های بانوان با هدف برطرف نمودن نیازهای زنان (منطبق بر ارزش های دینی، بومی و ملی) و ایجاد فرصت های تفریحی و ورزشی، تامین سلامت جسمانی و روانی، پر نمودن اوقات فراغت بانوان ایجاد شده است؛ هم اکنون ۴ پارک مخصوص بانوان در تهران شامل: بوستان بهشت مادران، بوستان ولایت - شهر بانوان، بوستان مادر قائم (عج) (یا بوستان نرگس) و بوستان پردیس بانوان وجود دارد (Sazman parkha va fazaye sabz Tehran,1395). وجود فضاهای مختص زنان در حمل و نقل عمومی با هدف افزایش امنیت و رضایت از سفرهای درون شهری برای زنان، از دغدغه شهرداری تهران در سال های اخیر بوده است؛ تفکیک قمست زنان و مردان در اتوبوس های شهری سالهای زیادی است که عملیاتی شده، در مترو تهران نیز چند سال است که کابین های ابتدایی و انتهایی به زنان اختصاص یافته و از سال ۸۵ تاکسی بیسیم بانوان باراندگان زن خدمات رسانی می کنند. در این برنامه ها تلاش

شده است که با جداسازی فضاها و اختصاص فضاهای مخصوص بانوان به نوعی امکان بهره گیری آنها از برخی فضاها تسهیل و افزایش یابد.

نقشه شماره ۱: نقشه ایران (<http://tsm.ncc.org.ir>)

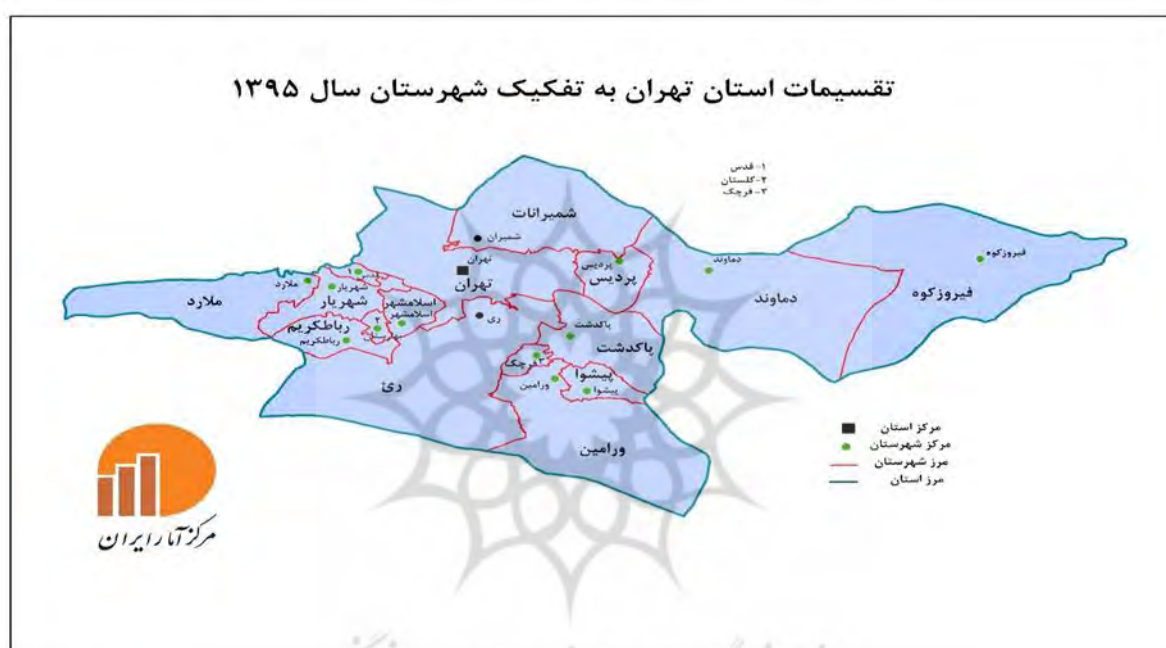
بسیاری تحقیقات اخیر در ایران با دید مثبت به مسئله اختصاص فضاهای شهری به زنان پرداختند و آن را با توجه به شرایط جامعه ایران مناسب دانسته و اثرات مثبت آن را بیشتر می دانند و برخی بر جنبه های منفی آن بیشتر صحنه گذاشته اند. از جمله: مزایای اجرای ایجاد فضای های زنانه را آزادی عمل بیشتر (Mojni, et al,1395)، پیشرفت تحصیلی بهتر (Khani & Mohamadi,1394)، احساس امنیت و آرامش روانی برای زنان (گلی و همکاران، ۱۳۹۳؛ هاشمی و همکاران، ۱۳۹۳)، افزایش تحرک و ورزش در زنان (Hashemi & hamkaran,1393)، رعایت موازین اسلامی با تفکیک جنسیتی (Emami,1393.Yari & Mohammadnejad,1391) و افزایش امکانات تفریحی زنان (Kosari,1387) ذکر کرده اند در مقابل برخی آن را بازتولید سلطه جنسیتی می دانند و آن را نوعی کنترل قلمداد می کنند (Tavana & Shafiee,1394) و آن را یکی از تکنولوژی های سیاسی قدرت می دانند (Alikhah & Shafiee,1393).

بر این اساس، این مطالعه تلاش کرده است تا میزان اثربخشی برخی از فعالیت های شهرداری تهران را در اختصاص یا ایجاد فضاهای ویژه مورد بانوان از دید شهروندان تهرانی مورد بررسی قرار دهد.

معرفی شهر تهران

پرجمعیت‌ترین استان کشور یعنی استان تهران با مساحت ۱۳۶۸۸ کیلومتر مربع در دامن‌های جنوبی البرز مرکزی واقع شده است. این استان از نظر موقعیت جغرافیایی بین مدارهای ۳۵ تا ۳۶ عرض شمالی و ۵۱ تا ۵۳ طول شرقی قرار دارد.

استان تهران طبق سرشماری سال ۱۳۹۵ بیش از ۱۲ میلیون نفر جمعیت دارد و به دلایلی چون: مرکزیت سیاسی و اداری کشور، تمرکز فعالیتهای اقتصادی و صنعتی، تراکم و تمرکز بالای جمعیت، دسترسی به شبکه حمل و نقل و راه‌های ارتباطی (مرکز تلاقی خطوط راه آهن، جاده‌ای و هوایی) و تمرکز مؤسسات مالی و اعتباری و بانکی در تهران یکی مهم‌ترین استان‌های کشور است (malekmahmoodi va hamkaran, 1391)

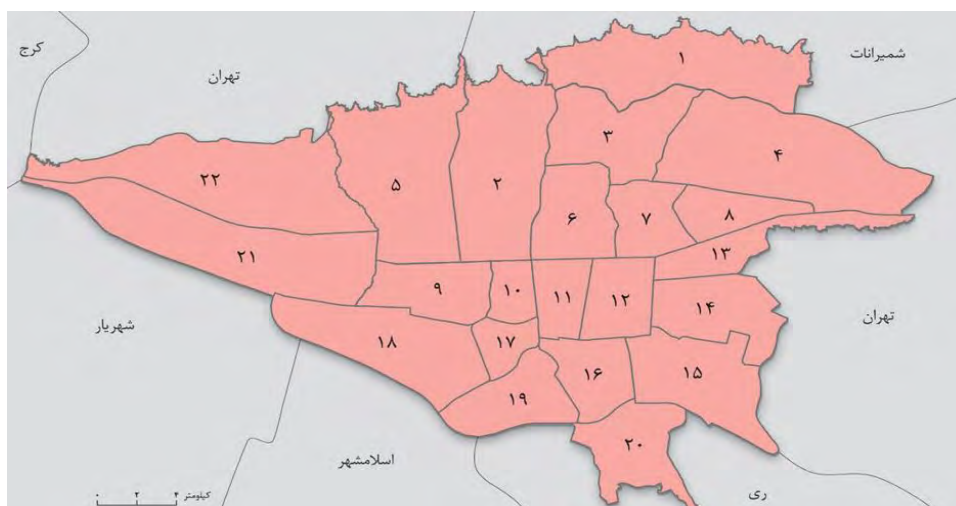

نقشه شماره ۲: نقشه استان تهران به تفکیک شهرستان (www.amar.org.ir)

شهر تهران در شمال ایران، در کوهپایه‌های جنوبی رشته‌کوه البرز در حد فاصل طول جغرافیایی ۵۱ درجه و ۲ دقیقه شرقی تا ۵۱ درجه و ۳۶ دقیقه شرقی، به طول تقریبی ۵۰ کیلومتر و عرض جغرافیایی ۳۵ درجه و ۳۴ دقیقه شمالی تا ۳۵ درجه و ۵۰ دقیقه شمالی به عرض تقریبی ۳۰ کیلومتر گسترده شده است. ارتفاع شهر در بلندترین نقاط شمال به حدود ۲۰۰۰ متر و در جنوبی‌ترین نقاط به ۱۰۵۰ متر از سطح دریا می‌رسد. تهران از شمال به نواحی کوهستانی، و از جنوب به نواحی کویری منتهی شده، در نتیجه در جنوب و شمال دارای آب و هوایی متفاوت است. تهران در جنوب دامنه رشته‌کوه البرز و ۱۱۲ کیلومتری جنوب دریای خزر واقع شده است. (www.finds.ir)

تهران بزرگ‌ترین شهر و پایتخت ایران، مرکز استان تهران و شهرستان تهران است و جمعیت آن بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۵ بالغ بر ۸,۶۹۳,۷۰۶ نفر و مساحت آن ۷۳۰ کیلومتر مربع است؛ این شهر بیست و پنجمین شهر پرجمعیت و بیست و هفتمین شهر بزرگ جهان به‌شمار می‌آید. تهران به ۲۲ منطقه، ۱۳۴ ناحیه (شامل ری و تجریش) و ۳۷۵ محله تقسیم شده است. برج آزادی و برج میلاد نمادهای این شهر محسوب می‌شوند.

(www.Tehran.ir)

نقشه شماره ۳: نقشه شهر تهران به تفکیک مناطق ۲۲ گانه شهرداری (http://hom.ir)

تهران مرکز سیاسی ایران است و ساختار اداری ایران نیز در آن متمرکز شده؛ مهمترین نهادهای دولتی و قضایی شامل وزارتخانه‌ها، مجلس شورای اسلامی و... در آن واقع شده‌است و تاثیرگذارترین مقام‌های کشور در آن زندگی می‌کنند. مردم این شهر در ۲۰۰ سال گذشته همیشه از تاثیرگذارترین‌ها در سیاست کشور بوده‌اند. این تأثیرگذاری شامل حضور آن‌ها در ساختار سیاسی کشور، جریان‌های تغییردهنده سیاست کشور شامل انقلاب‌ها (انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی) و جنگ‌ها (جنگ تحمیلی) می‌شود. در یک صد سال اخیر تهران مرکز جذب مهاجران زیادی از سرتاسر ایران بوده است. ساکنان اصلی تهران اقوام فارسی زبان بودند، البته در حال حاضر این شهر دارای اقوام مختلفی است و عمده زبان محاوره‌ای در این شهر فارسی است. تراکم جمعیت در تهران بین ده هزار و هفتصد تا بیش از یازده هزار نفر در هر کیلومتر مربع برآورد می‌شود که بنابر آمار نخست شانزدهمین شهر پرتراکم جهان است. تهران میزبان نزدیک به نیمی از فعالیت‌های صنعتی کشور است، کارخانجاتی در زمینه تجهیزات خودرو، برق و الکترونیک، منسوجات، شکر، سیمان و مواد شیمیایی در این شهر واقع شده‌اند، تهران همچنین بازار بزرگ فرش و محصولات مبلمان در سراسر کشور است. در جنوب حومه تهران یک پالایشگاه نفت به نام پالایشگاه تهران وجود دارد. (www.tehran4.com)

یافته‌های تحقیق

در بخش اول یافته‌ها خلاصه‌ای از اطلاعات بدست آمده از ۳ برنامه مورد بررسی از طریق مصاحبه آورده شده است: مجتمع‌های شهربانو در حدود نیمی از مناطق فعال است و خدمات خود را که غالباً از سوی اداره کل امور بانوان شهرداری تهران ابلاغ می‌شود، برای زنان ارائه می‌کند. تنوع برنامه‌های اجرا شده در مجتمع‌ها از نقاط قوت و ضعف آنها است. عدم نیاز سنجی برای ارائه خدمات، مشارکت ضعیف بانوان در تصمیم‌گیری، اجرا و ارزیابی برنامه‌ها، استفاده کم از نظر افراد مخالف و اجرای برخی از برنامه‌ها با کیفیت پایین و نمایشی، از نقاط ضعف این مجموعه هاست.

زنان و به خصوص زنان خانه دار مخاطب اصلی پارک‌های ویژه بانوان و مجتمع‌های ورزشی الزهرا هستند. این پارک‌ها امکانات فراغتی و ورزشی خوبی برای بانوان، با کم کردن برخی محدودیت‌های پوششی (حجاب) فراهم

می‌کند. جدا کردن زنان از خانواده (همسر و فرزندان پسر) در گذران اوقات فراغت یکی از نقدهای منفی به این برنامه است. برنامه‌های اجرا شده در پارک غالباً توسط اداره کل امور بانوان شهرداری تهران ابلاغ می‌شود. نیازسنجی از خدمات به خوبی صورت نگرفته و سیستم پویای نظرسنجی نیز وجود ندارد.

برنامه "اختصاص کابین مجزا در اتوبوس و واگن مترو برای بانوان و راه اندازی تاکسی بیسیم ویژه بانوان" در راستای راهکار افزایش تسهیلات حمل و نقل شهری ویژه بانوان به منظور تامین آسایش بیشتر آنان صورت گرفته است و مخاطب اصلی آن بانوان هستند، عمده فعالیت، جداسازی و اطلاع رسانی است. جداسازی خصوصاً در زمان‌های شلوغی اتوبوس و مترو موافقین زیادی داشته است؛ هرچند در برخی مواقع بدلیل عدم استفاده هر دو جنس از فضاهای خالی و همچنین تصور مردانه بودن کابین‌های مترو مختص هر دو جنس، مورد انتقاد است. در پیمایش از شهروندان تهرانی مشخص شد که حدود ۶۰ درصد از زنان و ۵۷ درصد از مردان با مجموعه‌های شهربانو آشنایی دارند. حدود ۷۷ درصد از زنان و ۶۴ درصد از مردان پاسخگو پارک‌های ویژه بانوان و مجتمع‌های ورزشی الزهرا را می‌شناسند و حدود ۹۰ درصد از زنان و مردان با کابین مجزا برای بانوان و تاکسی بیسیم بانوان آشنایی دارند، برنامه اخیر شاید بدلیل استفاده بیشتر توسط افراد بیشتری شناخته می‌شود.

جدول شماره ۱: توزیع فراوانی پاسخگویان بر حسب درصد فراوانی آشنایی با برنامه‌ها

برنامه‌ها		درصد کسانی که با برنامه‌ها آشنا بودند	
		زنان	مردان
مجموعه‌های شهربانو برای بانوان		۵۹٫۲	۵۷
پارک‌های ویژه بانوان و مجتمع‌های ورزشی الزهرا		۷۶٫۸	۶۴
کابین مجزا در اتوبوس و واگن مترو برای بانوان و راه اندازی تاکسی بیسیم ویژه بانوان		۹۰٫۵	۹۰

Source: Research findings

همانگونه که یافته‌های جدول شماره ۲ نشان می‌دهد، زنان تهرانی میزان ضرورت سه برنامه مورد مطالعه را خیلی زیاد ابراز کردند (به ترتیب با میانگین ۸۳، ۸۴٫۲ و ۸۶) و مردان تهرانی ضرورت راه اندازی مجموعه‌های شهربانو و پارک‌های ویژه بانوان زیاد و اختصاص کابین مجزا در حمل و نقل عمومی را خیلی زیاد عنوان کرده‌اند. همانطور که مشخص است زنان ضرورت ایجاد و اجرای این ۳ برنامه را بیش از مردان می‌دانند؛ که بر اساس نتایج آزمون تی این تفاوت نظر در مورد ۲ برنامه اول معنادار است، یعنی به طور معناداری زنان تهرانی در این مطالعه ضرورت ایجاد برنامه‌های "مجموعه‌های شهربانو برای بانوان" و "پارک‌های ویژه بانوان و مجتمع‌های ورزشی الزهرا" را بیش از مردان می‌دانند که یکی از دلایل آنان اختصاصی بودن این برنامه‌ها برای زنان است.

جدول شماره ۲: آزمون تی - مقایسه میزان ضرورت اجرای برنامه‌ها در زنان و مردان

برنامه‌ها	میانگین ^۱ ضرورت (از ۱۰۰)		تفاوت میانگین	مقدار تی	sig
	مردان	زنان			
مجموعه‌های شهربانو برای بانوان	۷۵	۸۳	۸	۳٫۲۲	۰٫۰۰۲
پارک‌های ویژه بانوان و مجتمع‌های ورزشی الزهرا	۷۶	۸۴٫۲	۸٫۲	۳٫۰۸	۰٫۰۰۲
اختصاص کابین مجزا در اتوبوس و واگن مترو برای بانوان و راه اندازی تاکسی بیسیم ویژه بانوان	۸۴٫۲	۸۶	۳٫۸	۰٫۸۳۸	۰٫۴۰۳

^۱ جهت سهولت در درک نمرات، کلیه میانگین‌ها از ۱۰۰ محاسبه شده است و نمرات میانگین در بازه‌های زیر دسته بندی شده‌اند.

میانگین	میزان
۱۰۰ تا ۸۰	خیلی زیاد
۸۰ تا ۶۰	زیاد
۶۰ تا ۴۰	متوسط
۴۰ تا ۲۰	کم
۲۰ تا ۰	خیلی کم

بر اساس اطلاعات جدول ۳، زنان و مردان تهرانی رضایت زیادی از اجرای ۳ برنامه فوق الذکر دارند که این رضایت در "مجموعه‌های شهربانو برای بانوان" و "اختصاص کابین مجزا در اتوبوس و واگن مترو برای بانوان و راه اندازی تاکسی بیسیم ویژه بانوان" در مردان بیش از زنان گزارش شده است. تفاوت مشاهده شده فقط در برنامه سوم معنادار است، یعنی بر اساس آزمون تی به طور معناداری مردان در نمونه مورد مطالعه رضایت بیشتری از "اختصاص کابین مجزا در اتوبوس و واگن مترو برای بانوان و راه اندازی تاکسی بیسیم ویژه بانوان" نسبت به زنان دارند.

جدول شماره ۳: آزمون تی - مقایسه میزان رضایت از اجرای برنامه ها در زنان و مردان

برنامه‌ها	میانگین رضایت (از ۱۰۰)		تفاوت میانگین	مقدار تی	sig
	مردان	زنان			
مجموعه‌های شهربانو برای بانوان	۶۷٫۴	۶۴٫۶	۲٫۸	۱٫۰۶	۰٫۲۸۸
پارک‌های ویژه بانوان و مجتمع‌های ورزشی الزهرا	۷۰	۶۸٫۲	۱٫۸	۰٫۷۵۸	۰٫۴۴۹
اختصاص کابین مجزا در اتوبوس و واگن مترو برای بانوان و راه اندازی تاکسی بیسیم ویژه بانوان	۷۱٫۸	۷۸٫۴	۶٫۶	۳٫۱۴	۰٫۰۰۲

Source: Research findings

اطلاعات جدول ۴ نشان می‌دهد که میزان اعتماد شهروندان به شهرداری در اجرای درست ۳ برنامه مورد مطالعه زیاد است. در برنامه "مجموعه‌های شهربانو برای بانوان" میزان اعتماد زنان کمی بیشتر، در برنامه "پارک‌های ویژه بانوان و مجتمع‌های ورزشی الزهرا" تقریباً مساوی و در برنامه "اختصاص کابین مجزا در اتوبوس و واگن مترو برای بانوان و راه اندازی تاکسی بیسیم ویژه بانوان" مردان کمی بیش از زنان است. نتایج آزمون تی نشان می‌دهد که تفاوت در برنامه سوم معنادار است، بدین معنی که مردان تهرانی در نمونه اعتماد بیشتری به شهرداری در اجرای درست برنامه "اختصاص کابین مجزا در اتوبوس و واگن مترو برای بانوان و راه اندازی تاکسی بیسیم ویژه بانوان" دارند.

جدول شماره ۴: آزمون تی - مقایسه میزان اعتماد به اجرای درست برنامه توسط شهرداری تهران در زنان و مردان

برنامه‌ها	میانگین اعتماد (از ۱۰۰)		تفاوت میانگین	مقدار تی	sig
	مردان	زنان			
مجموعه‌های شهربانو برای بانوان	۶۷	۶۶٫۴	۰٫۶	۰٫۲۴۹	۰٫۸۰۴
پارک‌های ویژه بانوان و مجتمع‌های ورزشی الزهرا	۷۹٫۲	۷۹٫۲	-	۰٫۰۲۴	۰٫۹۸۱
اختصاص کابین مجزا در اتوبوس و واگن مترو برای بانوان و راه اندازی تاکسی بیسیم ویژه بانوان	۷۴	۷۸	۴	۲٫۱۶	۰٫۰۳۲

Source: Research findings

افراد با سن بیشتر، خدمات و برنامه‌های شهرداری را بهتر ارزیابی کرده‌اند و رضایت و اعتماد بیشتری نسبت به شهرداری و این خدمات ابراز کرده‌اند، این در حالی است که افراد با تحصیلات بیشتر ارزیابی ضعیف‌تری از خدمات و برنامه‌های شهرداری در این زمینه دارند. اعتماد عامل تاثیرگذار اصلی در رضایت شهروندان تهرانی نسبت به فعالیت‌های شهرداری در حوزه عفاف و حجاب است.

تجزیه و تحلیل

راه اندازی و اختصاص فضاهای زنانه در شهر تهران که توسط شهرداری در سال‌های اخیر با جدیت بیشتری پیگیری می‌شود، موافقین و مخالفین خود را دارد؛ برخی با توجه به شرایط عرفی و مذهبی جامعه این برنامه‌ها را تسهیلگر حضور زنان در فضای عمومی می‌دانند و برخی آن را مصداق جداسازی و تبعیض جنسیتی قلمداد می‌کنند.

با این حال نتایج این تحقیق نشان می‌دهد که شهروندان تهرانی اعم از زن و مرد از سه برنامه مورد بررسی رضایت نسبی خوبی دارند؛ هرچند کیفیت پایین برخی خدمات ارائه شده و مشارکت ضعیف تمامی گروه‌های شهروندان در برنامه‌ها همچنان جای نقد دارد. در کنار این یافته‌ها تفاوت قابل ملاحظه‌ای بین ۳ گروه مورد پرسش (مجریان برنامه‌ها، کارشناسان و صاحب‌نظران و شهروندان) در پیمایش و تحقیق میدانی مشاهده شد، مجریان برنامه‌ها اغلب (نه در همه موارد) مطلوبیت برنامه‌ها زیاد، صاحب‌نظران و کارشناسان اغلب (نه در همه موارد) اثربخشی برنامه‌ها و رضایت شهروندان را "کم" ارزیابی کرده‌اند و استقبال شهروندان از برخی برنامه‌ها (مثل راه اندازی پارک‌ها و مجتمع‌های بانوان یا اختصاص کابین‌های مخصوص بانوان در مترو و اتوبوس) را نشانه تأثیرگذاری برنامه نمی‌دانند، بلکه آن را نشانه‌ای از محدودیت‌های موجود و عدم احساس امنیت زنان در استفاده از فضاهای عمومی می‌دانند. شهروندان میزان ضرورت، رضایت و اعتماد به اجرای درست این برنامه‌ها را "متوسط" ارزیابی کرده، یعنی نظری بین نظر مجریان و صاحب‌نظران ابراز کرده‌اند. در واقع هم مجریان و هم صاحب‌نظران در مورد نظر شهروندان نگاه واقع‌بینانه‌ای نداشتند که شاید علت اصلی آن، عدم تعامل با قشرهای مختلف جامعه و در برخی موارد تعمیم نظرهای سازمانی و شخصی به جای نظر مردم است. در بین شهروندان نیز زنان نسبت به مردان دیدگاه مثبت‌تری دارند که یکی از دلایل آن شاید محافظه‌کاری زنان نسبت به مردان است.

نتیجه‌گیری

شهر تهران به عنوان مهم‌ترین و بزرگ‌ترین شهر ایران دارای خرده فرهنگ‌های زیادی است و افراد از قومیت‌های مختلف و با تنوع عادات و سبک زندگی در آن زندگی می‌کنند، این مساله سبب می‌شود تا یک برنامه واحد همزمان مخالفان و موافقان زیادی داشته باشد و در نتیجه حساسیت‌های بیشتری داشته باشد، چرا که می‌تواند اثربخشی برنامه‌ها را تحت تأثیر قرار دهد و حتی برخی موارد مسائل اجتماعی، فرهنگی و گاه سیاسی به دنبال داشته باشد.

در نتیجه شهر تهران بواسطه داشتن ساختارهای مرکزی مهم و شهروندانی متنوع و آگاه، ویژگی‌های دارد که لزوم توجه به نیازهای اقلیم و شهروندان را بیشتر می‌طلبد و سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی حوزه‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و سیاسی باید با در نظر گرفتن تمام این تمایزها و تنوع‌ها باشد.

اجرای برنامه‌های متنوع اجتماعی و فرهنگی موید توجه به نیازهای شهروندان این شهر و تقاضاهای شهروندی آنهاست، همچنین در بسیاری موارد سایر نقاط ایران از این برنامه‌های الگوبرداری کرده و حوزه عمل برنامه‌های اجرایی سطح کشور را شامل می‌شود، در نتیجه بسیار مهم است تا اقدامات و برنامه‌های مختلف خصوصاً در حوزه‌های فرهنگی و اجتماعی جدید که می‌تواند چالش‌زا باشد با توجه بیشتر مورد واکاوی و بررسی قرار گیرد.

بسط فضاهای زنانه با توجه به محدودیت‌های زنان در حضور و احساس امنیت در فضاهای عمومی موافقین زیادی هم در زنان و هم در مردان دارد؛ به نظر می‌رسد علیرغم رضایت نسبی شهروندان تهرانی از خدمات شهرداری تهران و اثربخش بودن این برنامه‌ها از دید زنان و مردان تهرانی لازم است تا برنامه‌هایی اینچینی که در دراز مدت می‌تواند هشدارهای اجتماعی و فرهنگی را نیز در پی داشته باشد با حساسیت بیشتری اعمال شود، باید توجه داشت

ادامه و بسط این روند در جداسازی و تفکیک جنسیتی می تواند نتایج منفی و معکوسی در دراز مدت در جامعه داشته باشد و به تعاملات سالم و پویای آن صدمه بزند.

باید دقت کرد که اثربخشی یک برنامه منوط به اجرای درست تمام مراحل آن است، از مرحله اول که تصمیم سازی و برنامه ریزی صورت می گیرد باید اندیشه اولیه مبتنی بر اصول صحیح باشد. ایجاد فضاهای مخصوص بانوان که با هدف ترویج عفاف انجام می شود به نظر می رسد روح حاکم بر اندیشه اولیه نیازمند بازنگری و اصلاح است، چراکه تقلیل عفاف به ارزش مذهبی و تمرکز بیش از حد بر ایده تفکیک جنسیت به عنوان یک عامل اصلی در ترویج عفاف و حجاب (فرضیه دور نگه داشتن مردان از وسوسه ها)، در کنار مداخله بیش از حد دولت در این امر سبب شده است تا محتوای برنامه ها طوری تنظیم و اجرا شود که عملاً گروهی از جامعه، بیشتر از قشر مذهبی، موافق آن باشند؛ در حالی که این موضوع، عمومیت و ضرورت کارکردی برای جامعه و شهروندان دارد.

اجرای برنامه های متنوع و فراوان بدون مشارکت واقعی مردم در برنامه ریزی، اجرا و نظارت سبب شده است، تا این برنامه ها علیرغم داشتن ضرورت و صرف هزینه عملاً نتواند به اهداف خود برسد؛ بنابراین به نظر می رسد، اگر چه فعالیت در زمینه اجتماعی و فرهنگی به دلیل عوامل متنوع دخیل در کارایی یک برنامه دشوار است - زیرا بسیاری از آنها نیز در حیطه اختیار مجریان برنامه ها نیست، ولیکن با هدف گذاری واقع گرایانه و برنامه ریزی بر اساس نیازهای شهروندان، می توان ضمن صرفه جویی در هزینه ها، کیفیت خدمات را بالا برد و رضایت قشرهای مختلف را جلب است.

References

- Alikhah, M & Shafiee, M. (1393). "Space and power reproduction (a study on gender segregation in Tehran's universities)". *Iranian Journal of Cultural Research*. 25: 122-95
- Babbi, A. (1392). *Methods of research in the social sciences*. Translator: Reza Fazel. Samt Publication. Tehran
- Emamirad A, (1393). *Jurisprudential investigation of gender segregation*. *Two Quarterly Journal of Physical Education Studies* 1: 137-111
- Fallah, M & Kaveh, T. (1394). *Cash on urban spaces and providing solutions for urban spaces*. Women's Congress, Architecture and Town. Tehran.
- Goli, AS Zad, but Khajeh, Sh & Zadoli, F (1393). "Evaluation of Gender Attitude in Designing Urban Spaces (Case Study: Ladies Shams Tabriz Tabriz)". *Quarterly Journal of Urban and Regional Studies* 23: 25-40
- Habibi, M & Alipour Shojae, F. (1394). *Comparative study of public spaces for women with urban public spaces in meeting the needs of women*. *The Art of Fine Arts - Architecture and Urbanism* 2 (1): 17-30
- Hashmi Tillenouee, M. Mir Gholami, M & Rafiyan, M. (1393). "Women Satisfaction Assessment in Women's Parks (Case Study: Tabriz Women's Parks)". *Urban identity Quarterly*. 19: 49-62
- İnce Güney, Y & Sema Kubat, A. (2105). *Gender and urban space- The case of Sharjah, UAE*. the 10th International Space Syntax Symposium.
- Khani, M H & Mohammadi, M (1394). *The role of gender segregation on academic progress and social acceptance in elementary schools*. *Journal of Educational Research* 30: 105-120
- Kosari, S. (1387). "Reviewing the views and suggestions of residents and visitors around the park about the mothers paradise park". Department of Social and Cultural Studies of Tehran Municipality.
- Lambrick, M & Travers, K. (2014). *Women's Safety Audits: What Works and Where?*. UN-Habitat Safer Cities Programme.

- Mirveisi Nick, p. (1394). Human Development and Gender Justice in Amartya Sen's Capability Approach. *Quarterly Journal of Interdisciplinary Studies in the Humanities*. 7 (4): 72-47
- Mojni, M T. Joybari, M. Sango, A. Eraghiyan Mojarad, F.Jannati, M& Dourandish, M. (1395). "Student's attitude towards Gender Separation in Golestan University Universities" *Journal of Nursing Development in Health* 7 (13): 41-
- Municipality of Tehran. (1395). Executive Order of the Shahrbanoo Collection, Department of Women's Affairs, accessed at: <http://banovan.tehran.ir/Default.aspx?tabid=97>
- Naderi, S. (1392). Welcome to the feminine narrative of the city. Tisa Publishing. First Edition. Tehran
- Rafiee S. H (1389). Productivity, performance, efficiency and effectiveness in the organization
- Roushan, Sh. Madady, H & Ketabchi, E. (1394). Investigating the Role of Quality of Urban Spaces on the Presence of Women in Public spaces, Case Study: Urban Parks in Shiraz
- Sazman parka va fazaye sabz of Tehran. (1395). Ladies parks. Tehran municipality. Access at: <http://parks.tehran.ir/Default.aspx?tabid=138>
- Seguino, S. (2013). Toward Gender Justice: Confronting Stratification and Unequal Power. *Multidisciplinary Journal of Gender Studies*. 2(1):1-36
- Soltani A. (2001). Educational Effects in Industrial and Production Organizations. *Tadbir* 119
- Tavana, S. Shafiee M. (1394). Gender Separation in Urban Space: A Study of the Madaran Behesht Garden in Tehran. *Journal of Sociology of Iran*. 49: 134-107
- Yari, Sh. Mohammad Nezhad. H (1391). "Investigating the Dimensions and Consequences of Students' Gender Separation Schemes in Universities and Implementation Strategies: *Journal of Culture at Islamic University* 2 (4): 625-648.
- Zaki, et al. (2006). An Investigation of Organizational Effectiveness of Isfahan Schools of Education, *Journal of Social Sciences and Humanities of Shiraz University* 24 (47)
<http://tsm.ncc.org.ir/HomePage.aspx?TabID=6906&Site=tsm.ncc.org&Lang=fa-IR>